

Reglerna som skyddar demokratin

Berättelse

Lagar som står över alla andra

I Sverige finns tusentals lagar, men fyra av dem är viktigare än alla andra. De kallas grundlagar och bildar tillsammans landets författning – reglerna för hur Sverige ska styras. En grundlag står över vanliga lagar, vilket innebär att ingen annan lag får strida mot den. Riksdagen kan alltså inte stifta en lag som tar bort de rättigheter som grundlagarna ger. På så sätt fungerar grundlagarna som ett skydd för både demokratin och den enskilda människan.

Folket bestämmer

Den mest grundläggande av de fyra är regeringsformen. Den inleds med orden “all offentlig makt i Sverige utgår från folket”. Meningen sammanfattar hela den svenska demokratin: makten tillhör inte en kung eller en ensam ledare, utan medborgarna. Folket utövar sin makt genom att rösta i fria och hemliga val, där varje vuxen medborgare har en röst och alla röster väger lika tungt. Regeringsformen beskriver också hur ansvaret är fördelat mellan riksdag, regering och domstolar, och vilka fri- och rättigheter varje person har.

Friheten att säga vad man tycker

Två av grundlagarna handlar om en rättighet som många i dag tar för given: att fritt få uttrycka sina åsikter. Tryckfrihetsförordningen skyddar det som skrivs i tidningar och böcker, medan yttrandefrihetsgrundlagen skyddar radio, tv och innehåll på internet. Tillsammans gör de att människor kan kritisera politiker och makthavare utan att straffas för det. Sverige har en lång historia på området: redan år 1766 fick landet, som första land i världen, en lag om tryckfrihet. Då försvann den statliga kontroll som tidigare avgjorde vad som fick tryckas.

En kung utan politisk makt

Den fjärde grundlagen, successionsordningen, är den kortaste. Den bestämmer vem som ska arva tronen och bli kung eller drottning. Sedan länge har den svenska monarken dock ingen politisk makt. Kungen styr alltså inte landet och deltar inte i besluten, utan har en representativ roll: han företräder Sverige vid statsbesök, högtider och ceremonier. Det praktiska styret sköts av regeringen och riksdagen.

En demokrati som är svår att rasera

Eftersom grundlagarna är så betydelsefulla har de ett särskilt skydd: de är svårare att ändra än vanliga lagar. För att ändra en grundlag måste riksdagen fatta exakt samma beslut två gånger, och däremellan måste ett riksdagsval hållas. Tanken är att väljarna ska få möjlighet att säga sin mening innan en så viktig förändring genomförs. Följaktligen kan ingen regering snabbt och i tysthet ta bort demokratin eller människors rättigheter. Just den långsamheten är inte ett problem, utan själva poängen.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
författning	de grundläggande reglerna för hur ett land styrs
stifta en lag	besluta om och skapa en ny lag
strida mot	gå emot; säga emot
den enskilda människan	varje person för sig
utöva makt	använda sin rätt att bestämma
medborgare	en person som tillhör ett land och har rättigheter där
fri- och rättigheter	friheter och rättigheter som lagen skyddar
makthavare	de som har makt och bestämmer i samhället
monark	en kung eller drottning
representativ	som visar upp och företräder något, utan att styra
ärva tronen	bli nästa kung eller drottning efter en släkting
rasera	förstöra eller riva ner något helt
följaktligen	därför; av den anledningen

Läsförståelsefrågor

1. Vad menas med att en grundlag “står över” vanliga lagar?
 1. Att den skrevs tidigare än andra lagar.
 2. Att andra lagar inte får innehålla något som motsäger den.
 3. Att den är längre än andra lagar.
2. Varför inleds regeringsformen med orden om att makten utgår från folket?
 1. För att visa att kungen har den högsta makten.
 2. För att slå fast att det ytterst är medborgarna som styr landet.
 3. För att förklara hur man röstar i ett val.
3. Vad är monarkens roll i Sverige i dag?
 1. Att leda regeringen och fatta politiska beslut.
 2. Att skriva landets lagar tillsammans med riksdagen.
 3. Att vara landets symbol och ta emot gäster vid högtidliga tillfällen, utan politisk makt.
4. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen skyddar olika sorters medier.
 2. Riksdagen kan stifta en lag som tar bort en rättighet i grundlagen.
 3. De flesta svenskar känner till innehållet i alla fyra grundlagar.
5. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Kungen eller drottningen ärver sin position.
 2. En grundlag kan ändras med ett enda riksdagsbeslut.
 3. Sverige fick sin första tryckfrihetslag på 1700-talet.
6. Förklara med egna ord varför grundlagarna är svårare att ändra än andra lagar, och vad man vill uppnå med det.
7. Texten säger att människor får kritisera “politiker och makthavare utan att straffas”. Varför är just den rätten viktig i en demokrati?
8. I texten står det att långsamheten när man ändrar en grundlag “inte är ett problem, utan själva poängen”. Vad menas med det?
9. Varför kan man säga att de fyra grundlagarna tillsammans skyddar både samhället och den enskilda människan? Använd exempel från texten.

Diskussionsfrågor

- Yttrandefrihet betyder att man får säga och skriva nästan vad man vill. Var tycker du att gränsen bör gå, och varför?

- I Sverige har kungen ingen politisk makt. Tycker du att ett land behöver en kung eller drottning alls? Motivera.
- Jämför med ett annat land du känner till. Hur skyddas demokratin och människors rättigheter där?
- **Skriv (6–8 meningar):** Skriv en kort text om varför demokrati är värt att skydda. Ta upp minst en rättighet som du tycker är särskilt viktig, och förklara varför.